

RAZVOJ CIVILNOGA DRUŠTVA U OSAMDESETIM GODINAMA U ZAGREBU

Vanja Dergić, bacc. soc.
Hrvatski studiji, Zagreb
vanjadergic@gmail.com

SAŽETAK

Kada se govori o počecima razvoja civilnog društva na našim prostorima, moraju se spomenuti osamdesete godine koje su doprinijele razvoju civilnog društva kakvo danas poznajemo.

To su bile godine obilježene buđenjem ženskih, mirovnih i ekoloških prava, pokreta za ljudska prava i općenito su doprinijele demokratizaciji društva. Tada nije bilo prostora za mlade gdje bi mogli potpuno slobodno govoriti i raditi ono što drže potrebnim i ispravnim. Koliko god se stvarao dojam slobode, toliko su se i postavljale granice kada bi se ta sloboda pokušala iskoristiti otvaranjem nekoga važnijeg pitanja. Ovo su neki od razloga zbog kojih se pojavljuju pioniri aktivizma na našem prostoru. Postavljanjem temelja civilnoga društva u osamdesetim su se godinama dogodili značajni pomaci na polju demokratizacije društva.

Veliku ulogu tada su odigrale inicijative poput TTB-a i kasnije udruge Svarun, Ženske grupe Trešnjevka te danas poznate Zelene akcije.

KLJUČNE RIJEČI: civilno društvo, društveni pokret, aktivizam, TTB, Svarun, ženska prava, mirovni pokreti, ekološki pokreti

Uvod

Malo je toga do sada bilo rečeno ili napisano o načinima na koji su se mladi osamdesetih godina nosili sa društvenom situacijom u kojoj su se nalazili. Riječ je prije svega o socijalističkom društvenom uređenju koje se nalazilo na tankom ledu zbog suočavanja s političkom i ekonomskom krizom. Unatoč tome kroz osamdesete se pojavio velik broj ljudi željnih promjena i spremnih na konkretne akcije u svrhu njihovog postizanja. Tako nastaju inicijative kao što je TTB¹, kasnije udruga Svarun koja je napravila prvi korak u in-

¹ Kratica za *Train Toilet Band*, inicijativu osnovanu 1985.godine

formiranju i senzibiliziranju ljudi prema ekološkim, mirovnim, feminističkim i duhovnim pitanjima, do tada slabo zastupljenih u javnosti.

Mediji su, ponajprije kroz Omladinski radio i novine Polet, dali svoj doprinos stvaranju civilnoga društva tako da su pratili i podržavali pojedine akcije, sudjelovali u njima te na kraju i sami organizirali neke od njih. Čitava ženska scena koja se razvila i razgranala tih godina radila je na skretanju pozornosti k temama koje do tada nisu imale svoje mjesto u javnim raspravama. Vjerojatno najznačajniji pomak u čitavom tom desetljeću jest osnivanje SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja koji je s radom počeo 1988. godine. Inicijative i akcije koje su se pojavile i razvile osamdesetih godina mogu se promatrati kao rezultat organiziranoga kolektivnog ponašanja koje Touraine naziva društvenim pokretom (Touraine, 1983., 79). Takvi društveni pokreti nastaju u želji za demokratizacijom društva kroz rušenje granica slobodi govora. U tom slučaju govorimo o vrijednosno usmjerenim pokretima, za razliku od onih usmjerenih na osvajanje moći koje neki sociolozi navode kao drugu vrste društvenih pokreta (Fanuko, 1997.). Međutim, na ovu temu Inga Tomić-Koludrović u svom članku o alternativnim kulturama kao oblicima otpora u samoupravnom socijalizmu kaže kako: „... u Hrvatskoj nije bilo novih društvenih pokreta kao samostalnih, izvaninstitucionalnih grupacija kakve su u istom razdoblju postojale u razvijenim postindustrijskim društvima.

Zbog nepostojanja autonomnih institucija civilnog društva, koje su pretpostavka pojavljivanja novih društvenih pokreta, u Hrvatskoj je bila onemogućena pojava 'konfliktnog terena' na kojem bi se individualne preokupacije povezale u 'mreže solidarnosti', te zamijenile kolektivne društvene pokrete iz ranijih vremena.“ (Tomić-Koludrović, 1993., 857). Naglašava kako: „... nova politika pretpostavlja civilnodruštvene institucije čije je postojanje u gospodarski i demokratski razvijenim (post)industrijskim društvima bilo uglavnom osigurano, a koje je autoritarnost ideološkog aparata socijalističkih država isključivala već na načelnoj razini.“ (Tomić-Koludrović, 1993., 836). U tom smislu u kontekstu osamdesetih ne možemo govoriti o postojanju društvenoga pokreta, ali se ipak postavlja pitanje je li to stvarno tako ako znamo da je riječ o socijalističkom društvu u kojem je bilo onemogućeno postojanje nekih autonomnih civilnodruštvenih institucija kakve danas poznajemo.

1. Društveni i politički kontekst razvoja civilnoga društva u osamdesetim godinama

Počeci razvoja civilnog društva osamdesetih godina, na prostorima tadašnje Jugoslavije, nagnali su prve aktere na pokretanje i osnivanje nekih danas poznatih i priznatih udruga. Grupe koje su tada bile aktivne zaslužne su za stvaranje civilnog društva kod

nas. Osamdesete su od samog početka pokazale da dolaze godine koje će po mnogo čemu biti drugačije i prijelazne. Titova smrt, buđenje građana iz ružičastog sna o zemlji u kojoj žive, susretanje s ekonomskom krizom i velikim vanjskim dugom... Sve je to rezultiralo nastajanjem kritične mase mladih koji su imali želju unijeti promjenu u dotadašnje stanje u društvu. Društvo je bilo i više nego spremno na promjene. Kako ističe Goldstein, pogoršanje zdravstvenog stanja Josipa Broza Tita najavilo je da „neupitno dolazi neko novo doba, doba bez Tita“ (Goldstein, 2008., 587).

Nakon Titove smrti 4. svibnja 1980. godine, politička i ekonomska kriza počinju sve više rasti zajedno s apatijom građana. Nakon prvih ekonomskih i političkih pogoršanja u državi, dolazi do posljedica za režima koji je, unatoč velikoj karizmatičnoj ličnosti, mnogima uskraćivao slobodu izražavanja različitih ideja i mišljenja. Polako se počinju razvijati dvije dominantne struje u društvu. Jedna se temeljila na jačanju ekstremno nacionalističkih uvjerenja, a druga na postupnom jačanju potrebe za demokratizacijom i građenjem civilnog društva. Dolazi do sve otvorenijih i brojnijih rasprava, kritike koja se slobodnije okretala društvu, koja se okretala pitanju reforme i pluralizma (Goldstein, 2008.). Način gledanja na te dvije struje opisuje Nikša Dubreta, sudionik u prvim akcijama Svaruna: „Ja mislim da je sistem bio puno represivniji prema svima koje je percipirao kao neku vrstu desničarske alternative. Znači ako ste vi svoj aktivizam pretežno temeljili u terminima neke nacionalne osviještenosti... Što se tiče ove alternative, znači mirovne, ekološke, feminističke i tako dalje, ona je uvijek bila tretirana kao da je više lijevo od samog sistema koji se tretirao da je lijevi“².

U razdoblju od 1984. do 1988. u Sloveniji i Hrvatskoj počele su se javljati sve brojnije inicijative za osnivanje opozicijskih društava i stranaka. Prvo je središte organiziranih događaja bio Zagreb. Još 1984. godine počinje s emitiranjem Omladinski radio (danas poznat kao Radio 101 iliti Stojedinica) koji pomaže u promicanju liberalno-demokratskih vrijednosti. Od onda pa sve do kraja osamdesetih, Zagreb je postao jedan od prvih gradova u Hrvatskoj u kojem su se mladi okupljali i organizirali u inicijative, kasnije udruženja koja su govorila o mirovnim, ekološkim, feminističkim i ljudskim pravima uopće (Goldstein, 2008.).

Želja da se nešto počne događati rodila je generaciju koju pamtimo po Azri, Idolima, Električnom orgazmu, Pankrtima, Filmu, Haustoru i drugima koji su činili Novi val pokušavajući glazbom promijeniti svijet u kojem žive. Taj svijet je i dalje bio u uvjerenju da će socijalizam trajati zauvijek³. Dok su se na Duhanskom putu, pred Zvečkom i Kavkazom neki mladi okupljali oko ideje drugačijega društva ostvarenog pomoću nove glazbe i novih imena kao što su Johnny Štulić ili Darko Rundek, drugi među svoje prioritete stavljaju ljudska prava i zelene inicijative (Mirković, 2004.).

² Intervju sa Nikšom Dubretom vođen je u sklopu istraživanja Razvoj civilnog društva u osamdesetim godinama u Zagrebu, 3. lipnja 2009.

Upravo zbog tih koji su se tada bavili određenim temama i svraćali pozornost javnosti, danas možemo govoriti o početku razvoja civilnoga društva. Udruge i inicijative bile su okupljene oko Saveza socijalističke omladine i tek se u Ustavu RH iz 1990., u članku 43. spominje: „Svakom se jamči pravo na slobodno udruživanje radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za socijalna, gospodarska, politička, nacionalna, kulturna ili druga uvjerenja i ciljeve. Radi toga svatko može slobodno osnivati sindikate i druge udruge, uključivati se u njih ili iz njih istupati u skladu sa zakonom.“

2. Mediji

Mediji su dali veliki doprinos u razvitku i građenju civilne scene. Polet, glasilo Saveza socijalističke omladine, 1978. počinje se značajno mijenjati. Počinju govoriti o glazbi, jeziku ulice i mladih, a ponekad svojim, za to vrijeme, buntovnim fotografijama, otvaraju vrata sve većem broju medijskog suprotstavljanja režimu. Najznačajniji je medij prema svom angažmanu bio Omladinski radio. Osnovan je 8. svibnja 1984. kao službeni radio Saveza socijalističke omladine općine Trešnjevka te je već tada bio umrežen s Ljubljanom i Beogradom preko ljubljanskog radija Študent i beogradskim omladinskim radijom, danas poznatijim kao B92. Omladinski radio, danas Radio 101, oduvijek je bio poznat po svojim kontroverznim temama, što ga je u nekim prilikama dovodilo u sukob s vlastima. Kako god bilo, to ga je učinilo još utjecajnijim i popularnijim medijem.

3. Prema osnivanju udruga i građenju civilnog društva

3.1. TTB (*Train Toilet Band*)

Sredina osamdesetih, točnije 1985. godina, rezultira osnivanjem inicijative pod nazivom TTB. Ona okuplja značajan broj mladih aktera koji su se svojim djelovanjem trudili stvoriti alternativni politički pristup temama koje sve češće počinju biti dijelom javnog života.

Punim je nazivom *Train Toilet Band* bio ideja koja se razvila tijekom jednog putovanja vlakom. Tada kroz opušteni razgovor, akteri kasnijih prvih akcija, dolaze na ideju osnivanja grupe koja će kroz svoje djelovanje javnosti i političkom vrhu nametati ekološka, mirovna, feministička i duhovna pitanja.

TTB je okupljao protagoniste priče koja se kasnije nastavila razvijati preko Svaruna, Ženske grupe Trešnjevka, pa sve do danas aktivne Zelene akcije i mnogih drugih udruga civilnog društva. Tog su ljeta počeli s dogovorima oko organiziranja uličnih akcija na

jesen iste godine. Kako je ideja zvučala dovoljno dobro i pri povratku, ubrzo se organizira i prva ulična intervencija. Akcija „Čovječe, ne ljuti se“ odigrala se u jedno nedjeljno jesensko jutro 1985. godine. Tog se dana na tadašnjem Trgu Republike, danas Trgu bana Josipa Jelačića, okupilo dvadesetak ljudi spremnih podržati i sudjelovati u prvoj takvoj akciji u javnom prostoru. Na mjestu današnjega Manduševca, bilo je iscrtano polje za igru. Uz pomoć suca i animatora prolaznika, dobro i vješto isplanirana akcija mogla je početi. Četiri ekipe u različitim bojama skakutale su po Trgu na opće iznenađenje slučajnih prolaznika. Neočekivanost te akcije bila je tolika da iako ništa nije bilo prijavljeno, TTB nije snosio nikakve posljedice, jer ih u njihovom zauzimanju javnoga prostora nije omela niti policija niti su mediji drugi dan izvještavali o tome.

Ipak, akteri akcije dobili su ono što su željeli. Barem se na kratko, na ulicama Zagreba, počelo nešto događati. Ideja je bila oživljavanje grada. Time su uspjeli ukazati na problem kako se na javnom prostoru ništa ne organizira i da bi se to ubuduće trebalo promijeniti. Nije se trebalo dugo čekati na ponovni pokušaj uzburkavanja uspavanih duhova nijemih ulica te se ubrzo organizira druga akcija. „Nijeme demonstracije“ imale su svoju rutu od Trga Republike, preko Ilice i Frankopanske, pa do Zrinjevca i ponovno do Trga. Mora se imati na umu kako su tada demonstracije bile metoda organiziranja i izlaska na ulicu koja ne samo da nije bila uobičajena i poznata javnosti, nego nije bila niti poželjna u sustavu. To je bio novi oblik dijaloga koji se stvarao između aktera i prolaznika koji do tada nije postojao. Međutim, usprkos tome prolaznici su dosta dobro reagirali. „Nijeme demonstracije“ predvodili su aktivisti noseći prazne transparente kojima su prolazili kroz grad, dijeleći prolaznicima prazne, bijele papire kao letke. Aktivisti su ponekad odglumili da nešto pričaju i viču, ali nikada riječima. Ivo Špigel³ tada održava nijemi govor, stojeći pred masom i mlatarajući rukama ne govoreći baš ništa⁴. Mediji tada počinju pokazivati više interesa, a osim Omladinskog radija, koji je popratio akciju, članak o akciji „Nijeme demonstracije“ biva objavljen i u britanskom časopisu, *The Economist*.

Sljedeća poznatija akcija od strane TTB-a, bilo je čitanje Ustava u Pothodniku Glavnog kolodvora i po tramvajima, kako bi se ljude što bolje upoznao sa njihovim ustavnim pravima. Ako bi se kojim slučajem pojavila mogućnost da akciju ugrozi približavanje milicije, Lidija Bauk⁴ počela bi svirati na gitari, sve dok se oni ne bi udaljili na sigurnu udaljenost. Tada se čitanje Ustava moglo ponovno nesmetano nastaviti⁵.

3.2. Svarun

TTB je bila neformalna grupa dvadesetak aktivista koji su raznim kreativnim akcijama pokušavali nametnuti u javnost razgovore o nekim temama za koje su za njih bile nedo-

³ Danas u poduzetničkim vodama, ali i dugogodišnji kolumnist časopisa *Bug i Mreža*

⁴ Poznata hrvatska pjesnikinja i jedna od istaknutih izvođačica etno glazbe

voljno medijski zastupljene. Već 1986. godine dolazi do potrebe registriranja inicijative kao udruge tako da u travnju iste godine izrasta u Svarun. Definiraju se kao radna grupa za ekološke, feminističke, mirovne i duhovne inicijative⁵. Dogovaraju se za maksimalnu otvorenost različitoj tematici i tako dolaze do prava govora, prigovora savjesti, ali i dizanja svijesti o ekološkim, mirovnim, duhovnim i ženskim inicijativama. Kao što je i jedan od osnivača Svaruna izjavio: "Ekologija, nenasilje, ravnopravnost spolova, duhovnost, antiautoritarnost, to su bile uporišne točke okupljanja i akcija." (Perasović, 2001., 321). Tada se udruzi pridružuju i neki novi ljudi te ubrzo dobivaju prostor u Općini Trnje u kojoj imaju mogućnost održavanja sastanaka bez bojazni od prozivanja za ilegalno i urotničko djelovanje od strane sustava. Takva bi mogućnost postojala da su nastavili ne-registrirano održavati sastanke po kaficima i privatnim stanovima. U izvješćima Svaruna o razvoju odnosa sa organima SSOH⁵ navodi se da je „grupa vrlo brzo stekla popularnost i tokom oko dva mjeseca na sastancima okupila više od stotinu ljudi“⁶.

Vrijeme u kojem je udruga nastala i događaji u Černobilu nameću teme zaštite okoliša i nuklearnih elektrana. Uskoro kreću s najznačajnijom i najpoznatijom kampanjom protiv gradnje nuklearne elektrane blizu Zagreba. Počinju se organizirati štandovi na kojima se potpisuju peticije i organiziraju tribine. Kampanja se odvijala uz suradnju s medijima, ali i s aktivistima iz Slovenije. Tada su oni često putovali na relaciji Ljubljana – Zagreb. Kampanja je trajala oko pola godine te se već 1986. usvaja moratorij na gradnju nuklearke. Svarun je dobio veliku podršku javnosti te se ubrzo nakon toga seli u Nazorovu⁷.

Iako su bili registrirani, jedno je vrijeme Svarunu bio zabranjen rad. Povodom obilježavanja godišnjice Černobilske nesreće, 25. travnja, planirana je akcija na Cvjetnom trgu. Međutim, kako nije bilo moguće za takvo nešto dobiti dozvolu, Svarun je namjeravao odustati od te akcije. „No, nakon brojnih poziva Omladinskom radiju s upitima vezanim uz prosvjed, ipak su odlučili plan provesti u djelo, jer su shvatili da se glas već proširio.

Usprkos mirnom događanju, Predsjedništvo OK SSOH Trnje je na sastanku 6. svibnja 1987. objavilo zaključak da se „zabranjuje (se) dalji rad grupi SVARUN pri OK SSOH Trnje, korištenje imena SSOH Trnje i korištenje prostorija OK SSOH Trnje“ (Španec, 1987). Kako su dalje objasnili, ovakva odluka je donesena radi „istupanja u javnosti i provođenja drugih akcija bez konzultacija i suglasnosti OK SSOH Trnje“⁸. Reakcija na odluku OK SSOH Trnje bila je objavljena i u Studentskom listu zaključkom da se „Svarun (se) često pokazao

⁵ Nacrt programa rada Svaruna nabavljen je iz privatne arhive novinara Zorana Oštrića, jednog od osnivača Svaruna

⁶ Izvješće pod imenom „Nastanak Svaruna i razvoj odnosa sa organima SSO“ iz veljače 1988. godine je nabavljeno iz privatne arhive novinara Zorana Oštrića

⁷ Još 1992. godine u časopisu „Socijalna ekologija“ izlazi članak "Ekološki pokreti u Jugoslaviji: građa za proučavanje razdoblja 1971. – 1991." u kojem autor, Zoran Oštrić, kao najaktivniji na području antinuklearnog pokreta u Jugoslaviji, navodi upravo Svarun. U članku autor društvene pojave iz osamdesetih godina smješta u tri kategorije: 1) antinuklearni pokret; 2) spontani lokalni protesti i samoorganiziranje građana; 3) spontanističke omladinske skupine.

⁸ Izvješće pod nazivom "Nastanak Svaruna i razvoj odnosa sa organima SSO" iz veljače 1988. godine je nabavljeno iz privatne arhive novinara Zorana Oštrića

politički zrelijim i pismenijim subjektom od mnogih njegovih kritičara i protivnika. Čak i u tolikoj mjeri da više toliko i ne prima k srcu neargumentirane napade i politikantska podmetanja“ (Španec, 1987). Ipak, problemi legitimnosti su se kasnije riješili kroz neke zajedničke suradnje sa Sveučilišnom konferencijom SSOH Zagreb i Gradskom konferencijom.

U četvrtak, 2. veljače 1989. na Filozofskom fakultetu se održala Osnivačka skupština Udruženja za jugoslavensku demokratsku inicijativu (UJDI), u kojoj je radilo i nekoliko ljudi iz Svaruna. Tada počinju raditi na prijedlogu za demokratiziranje Ustava. Na jednom od sastanaka Svaruna, nenajavljeni su došli Sran Dvornik⁹ i Lino Veljak¹⁰ te uručili mali stroj za izrađivanje bedževa. Tom je gestom starija generacija simbolično dala podršku mlađoj.

TTB i Svaren počinju govoriti o temama koje mnogi tada još ne shvaćaju pretjerano ozbiljno, no svojim vjerovanjem u ispravnosti i nužnost govorenja o ekološkim, ženskim i mirovnim problemima pomažu u podizanju razine svijesti ljudi.

3.3. Zelena akcija

Na početku devedesetih godina iz Svaruna ponovno nastaje nova udruga. Zelena akcija je osnovana u siječnju 1990. i otada već dvadeset godina radi na području Hrvatske kao najjača, najpoznatija i najveća udruga za zaštitu okoliša. Krajem 1989., točnije 22. studenog, održan je prvi sastanak Inicijativnog odbora, a 20. siječnja 1990. održava se osnivačka skupština u kino dvorani Radničkog i narodnog sveučilišta „Moša Pijade“¹¹ i na njoj se određuju programi, a to su: Zeleni telefon i baza ekoloških podataka, Komunalni otpad- slučaj Jakuševac, Zelene površine grada i Energetika i okoliš. Za prvog predsjednika Izvršnog odbora Zelene akcije izabran je Vladimir Lay¹² (Petrinjak-Šimek, Trukelj, 2000.).

Nakon prve godišnjice postojanja izlaze na izbore, stoga ih dugo prati glas političke organizacije, iako odmah sljedeće godine postaju nepolitička organizacija. Tijekom ovih dvadeset godina Zelena akcija je uspjela opstati kao ekološka udruga te je svojim radom stekla ugled ozbiljne i poštovane organizacije.

⁹ Poznati hrvatski sociolog i filozof te nezavisni publicist.

¹⁰ Redoviti profesor pri odjelu za filozofiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

¹¹ Danas poznatije kao Pučko otvoreno učilište Zagreb.

¹² Jedan od osnivača Zelene akcije devedesetih. Trenutno radi kao viši znanstveni suradnik pri Institutu Ivo Pilar, te kao profesor pri odjelu za sociologiju Hrvatskih studija u Zagrebu

4. Pokreti na ženskoj sceni

Ženska prava su još od kraja sedamdesetih bila jedna od aktualnijih tema o kojima se govorilo. Organiziranjem predavanja na temu ženskih prava te skupova na kojima su se sastajale feministkinje i feministi iz cijele Jugoslavije, potaknut je razvoj jedne od jačih ženska scena tada. „Žena i društvo“ je jedna od najranijih inicijativa nastala 1978. kao odjel Hrvatskog sociološkog društva. Odjel je organizirao predavanja, teorijske rasprave, medijske nastupe i obrazovne seminare na kojima se govorilo o diskriminaciji, nasilju i raznim drugim segmentima problematike ženskih prava. Cilj je odjela bio da se u medijima progovori o feminističkoj teoriji i kulturi (Barilar, 2000.). Njegovu važnost za kasnija djelovanja na ženskoj sceni najbolje opisuje Vesna Janković objašnjavajući da „definitivno tada je posijano to sjeme ženskog pokreta koji se onda devedesetih pod pritiskom repatrijarhalizacije, zapravo, razvio u punom smislu“¹³. Nakon što se 1986. godine osnovao Svarun, nekoliko je njegovih članica osnovalo Žensku grupu Trešnjevka. Grupa je započela rasprave o mnogim važnim pitanjima kao što su seksizam i pornografija, ali je i davala podršku sve mnogobrojnim spisateljicama (Barilar, 2000.).

Uskoro se prepoznaje potreba za organiziranjem prvih feminističkih skupova na području tadašnje Jugoslavije. Povezuju se grupe iz Ljubljane, Zagreba i Beograda. U Ljubljani je tada djelovala udruga Lilit koja s beogradskom feminističkom grupom Žena i društvo/SOS telefon i zagrebačkom Ženskom grupom Trešnjevka sudjeluje u organizaciji četiriju Jugoslavenskih feminističkih skupova i to 1987. u Ljubljani, 1988. u Zagrebu, 1990. u Beogradu i 1991. ponovno u Ljubljani. Ime je posljednjeg skupa u Ljubljani bilo „Good girls go to heaven, bad girls go to Ljubljana“ (Stojčić, 2009., 118). Na skupovima se razmjenjuju iskustva i međusobno daju podrška razvijanju ženske scene uz predavanja i diskusije o nasilju nad ženama, također se govori o ženskoj kulturi i umjetnosti. Organiziraju se i prvi radni sastanci na temu homoseksualnosti te dolazi do uviđanja potrebe za osnivanjem SOS telefona za žene kao žrtve nasilja i traži se prostor za osnivanje prvih skloništa za žene kao žrtve obiteljskog nasilja. Na skupu u Zagrebu 1988. godine, već se daju konkretni prijedlozi za promjene zakona.

Ubrzo nakon toga riječi prelaze u djelo i kao prva u istočnom dijelu Europe, Ženska grupa Trešnjevka, osniva 1988. SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja (Barilar, 2000.). Na njihovu adresu počinju stizati brojna pisama zahvale i podrške te se na taj način prepoznaje mogućnost javnoga govorenja o temi koja je do tada smatrana privatnim problemom. U razdoblju od 1989. do 1990. aktivna na osvještavanju i promoviranju lezbijских

¹³ Intervju s Vesnom Janković vođen je u sklopu istraživanja Razvoj civilnog društva u osamdesetim godinama u Zagrebu, 10. lipnja 2009.

prava i kulture, bila je i lezbijska inicijativa LILA (Barilar, 2000.).

Sve inicijative koje su probijale led osamdesetih godina na temu ženskih prava radile su na podizanju svijesti o problematici diskriminacije žena, seksizma, nasilja nad ženama, nejednakosti spolova, te sličnim temama, koje su se smatrale neprimjerenima za javne rasprave. Feministkinje tog doba, usuđujući se neprestano nametati temu ženskih prava, otvorile su put prema izvlačenju takvih tema iz privatnoga u javni prostor.

Zaključak

Kada se osamdesetih godina počinjalo s organiziranjem prvih inicijativa i udruživanjem u prve udruge, malo se tko mogao izdići iznad tog vremena i razmišljati što će sve njihovo djelovanje pokrenuti u budućnosti. Tu posebice mislim na one udruge civilnoga društva koje se bave mirovnim, ekološkim i ženskim temama. Danas je kod nas registrirano nešto malo više od četrdeset tisuća udruga¹⁴, od kojih manji dio čine udruge za zaštitu okoliša i ljudskih prava. Međutim, taj broj ne znači nužno i razvijenu civilnu scenu. Aktivnih je udruga, u stvarnosti, puno manje.

Osamdesete su bile uspješan početak, prikaz mogućnosti i sposobnosti aktiviranja i samoorganiziranja ljudi, za razliku od sadašnjosti u kojoj vlada uvriježeno mišljenje da smo, kao narod, nesposobni. Priče iz tog vremena, o nastanku ideje poticanja ljudi da propitkuju i kritiziraju stvari oko sebe umjesto da ih uzimaju zdravo za gotovo, polako blijede. Dio ljudi koji su sudjelovali u građenju civilnog društva toga vremena, kasnije je sudjelovalo u osnivanju nekih drugih danas značajnih udruga te ih se i danas može naći kao organizatore različitih inicijativa, tribina, akcija, kampanja, kao autore članaka na portalima kao što su H-Alter, Zamirzine, urednike u raznim časopisima i slično. Drugi dio ljudi se pritažio iz razloga sličnih onome koji za sebe navodi Ivo Škorić kada kaže kako mu je „dosadilo da se bori(m) sa vjetrenjačama“¹⁴. Mnogi su digli ruke od daljnjeg angažmana i posvetili se svojim životima.

Iako s tom poviješću nisu upoznati, danas ipak postoje skupine ljudi, udruge koje vjerno nastavljaju započeto u tim godinama. Mnoge stvari koje su se tada napravile i pitanja koja su se tada otvorila, imala su neki utjecaj na kasnija zbivanja. Osnivanje skloništa za žene i djecu žrtve nasilja, Anti Ratna Kampanja (ARK) koja je progurala Prigovor savjesti u Ustav, Radio 101 koji je velikim prosvjedom uspio zadržati koncesiju, te Zelena Akcija kao članica međunarodne organizacije Friends of the Earth, samo su dio dobrih strana posljedica te priče.

¹⁴ Tim izrazom Ivo Škorić u dokumentarnom filmu Vragovi crveni, žuti, zeleni opisuje svoje gledanje na probleme s kojima se suočavao i koji su bili glavni motiv za odlazak u Ameriku u siječnju 1990. godine

Gledajući danas na događaje i aktere osamdesetih, držim kako je najvažnije shvatiti da „događaje i domete pokret mladih netrebam jer itisamopotomekolikojestvarnouspiodapromijenidruštvo već, prijesvega, štojepokazaoiinicirao, najavioiotvorio“ (Touraine, 1983., 14).

Literatura

- Barilar, V. (2000.), *Aktivistkinje – Kako ‘opismeniti’ teoriju*, Zagreb, Centar za ženske studije.
- Fanuko, N. (1997.), *Sociologija*, Zagreb, Profil.
- Globočnik, M. (2007.), *Vragovi crveni, žuti, zeleni*, Fade In.
- Goldstein, I (2008.), *Hrvatska: 1918.-2008.*, Zagreb, Novi Liber.
- Oštrić, Z. (1992.), Ekološki pokreti u Jugoslaviji: građa za proučavanje razdoblja 1971.-1991., u: *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 1 (1): 83 – 103.
- Petrinjak-Šimek, V., Trkulj, T.(2000.), (ur.): *Zelena akcija: prvih 10 godina*, Zagreb, Zelena akcija.
- Perasović, B. (2001.) *Urbana plemena – Sociologija subkultura u Hrvatskoj*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- Touraine, A. (1983), *Sociologija društvenih promjena*, Beograd, Radnička štampa.
- Stojčić, M.(2009.), Proleter i svih zemalja – ko vam pere čarape? Feministički pokret u Jugoslaviji 1978.-1989., u: Tomić, Đ., Atanacković, P. (ur.), *Društvo u pokretu – novi društveni pokreti u Jugoslaviji od 1968. do danas* (str 108 – 121), Novi Sad, Cenzura.
- Španec, S.: *Zabranjen rad „Svarunu“!*, Studentski list, 13. svibnja 1987, (Dokumentacija iz arhive Zorana Oštrića).
- Tomić-Koludrović, I.(1993), Alternativna kultura kao oblik otpora u samoupravnom socijalizmu, u: *Društvena istraživanja*, 2 (4-5): 835 – 862,
- <http://www.uprava.hr/RegistarUdruga/faces/WEB-INF/pages/searchForm.jsp> (2.travnja 2010.)
- <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232289.html> (2. travnja 2010.)

Izvori

- Nastanak „Svaruna“ i razvoj odnosa sa organima SSO, 3. veljače 1988. (Dokumentacija iz arhive Zorana Oštrića).
- „Svarun“- Nacrt programa rada (Dokumentacija iz arhive Zorana Oštrića).

ABSTRACT

When analysing the development of civil society in our country, the 1980's present a turnpoint. As a period of significant changes in former federal state they are crucial period for emergence of new social movements which had pioneer role in development of Croatia's modern civil society. This process is multi-layered since it is parallel with the dissolvment of crude structures of old regime. The outcomes enveloped different social issues, articulated by specific groups, from women's rights to peace and ecological problems. This paper depicts some of the main actors in that period by investigating their motives and ideas , putting them all in the social context.

KEYWORDS: civil society, social movement, activism, TTB, Svarun, women's rights, peace movements, ecological movements